

HET PROEFSCHRIFT VAN... ESTERELLA DE ROO: TAAL NA EEN HERSENBLOEDING

Marc van Oostendorp

Sinds mevrouw Kleingeld door een hersenbloeding getroffen is, articuleert ze moeizaam en praat ze zo: “een bloeding gehad niet zo leuk meer het leven is niet meer zo leuk moeilijk maar één arm en niet meer praten een beetje veranderd niet helemaal wat praten en sommetjes en nog een andere schrijfgroep niet met sommetjes altijd industriewerk gedaan altijd ook niet meer bekend ‘t werk is altijd leuk geweest een bloeding gehad en niks meer”.

Grammaticaloos

De hersenbloeding heeft kennelijk het deel van mevrouw Kleingelds hersenen aangetast dat mensen gebruiken om zich duidelijk uit te drukken. Een tijdlang hebben wetenschappers gedacht dat de grammatica van onze moedertaal in een bepaald gebiedje in de hersenen opgeslagen is, en dat afasiepatiënten zoals mevrouw Kleingeld precies in dat gebiedje getroffen zijn. Ze zou geen woorden meer aaneen kunnen rijgen tot grammaticale zinnen. Patiënten zoals mevrouw Kleingeld werden ‘agrammatisch’ genoemd, ‘grammaticaloos’. Maar de laatste jaren wordt aan die gedachte gemorreld: is de taal van deze patiënten wel zo ongrammaticaal?

Een van de morrelaars is de neerlandicus Esterella de Roo. Onder leiding van een taalkundige en een psycholoog schreef zij een proefschrift waarin zij het taalgebruik van een paar patiënten zoals mevrouw Kleingeld minutieus beschrijft. Ze gebruikte daarvoor opnamen die al eerder waren gemaakt voor onderzoek in Amsterdam en Nijmegen, en ze sprak ook zelf met enkele patiënten, onder wie mevrouw Kleingeld. Dit voorjaar promoveerde De Roo aan de Universiteit Leiden. Ze voerde in haar proefschrift nieuwe bewijzen aan voor de stelling dat agrammatici in grote lijnen nog dezelfde grammaticaregels gebruiken als

gezonde taalgebruikers. Alleen gebruiken agrammatici vaak een soort telegramstijl die bij andere mensen slechts in heel bijzondere omstandigheden voorkomt.

Geen willekeur

De Roo: “Mevrouw Kleingeld zegt bijvoorbeeld ‘Een bloeding gehad’, terwijl een grammaticale Nederlandse zin normaal gesproken altijd minstens één vervoegd werkwoord heeft, de persoonsvorm: ‘Ik heb een bloeding gehad.’ Mevrouw Kleingeld mijdt de persoonsvorm: ze maakt liever geen *heb* van *hebben*. Gezonde Nederlanders maken ook weleens zinnen zonder persoonsvorm, maar zij doen dat alleen in heel bijzondere omstandigheden. Bij een uitroep bijvoorbeeld (‘Ik een huis kopen? Nooit van mijn leven!’) of als antwoord op een vraag (‘Wat ga je doen?’ ‘Een boek lezen.’) Agrammatici doen dat vaker, maar ze zetten nog steeds hun woorden niet in elke willekeurige volgorde: ook mevrouw Kleingeld zal bijvoorbeeld niet snel ‘Gehad een bloeding ik’ zeggen.”

“Bovendien voldoen die zinnen zonder persoonsvorm in het Nederlands aan allerlei voorwaarden. Als iemand vraagt: ‘Wat doe je?’, kun je daarop ook als gezond mens niet antwoorden: ‘Ik een boek lezen.’ Als we een zin zonder persoonsvorm maken, laten we kennelijk ook het onderwerp van de zin weg. Afasiepatiënten hebben diezelfde neiging. Ook mevrouw Kleingeld zegt meestal niet ‘Ik een bloeding gehad’, maar ‘Een bloeding gehad.’ Alleen als het echt absoluut noodzakelijk is om het onderwerp uit te drukken, omdat het anders onduidelijk is over wie het gaat, gebruikt ze het onderwerp wel. ‘Piet ook komen’, zegt ze dan.”

“‘t Is niet werken”

Toch gebruikt mevrouw Kleingeld wel een enkele keer een persoonsvorm; dat is dan steeds het koppelwerkwoord *is* (of *was*). De Roo:

“Het is net alsof dat werkwoordje, dat bijna niets betekent, makkelijker te vervoegen is. Deze mevrouw zei ook een keer “‘t Is niet werken’ in plaats van ‘Ik werk niet’, alsof ze liever dat extra woordje invoegde dan *werken* te vervoegen tot *werk*. Het is trouwens opvallend dat deze patiënten vaak wel het onderwerp van de zin zeggen als ze een persoonsvorm gebruiken. Ze zeggen niet ‘Is niet zo leuk meer’, in plaats van “‘t Werk is niet zo leuk meer.’ Kennelijk is dus ook dat deel van de grammatica niet verdwenen na hun hersenbloeding.”

De Roo onderzocht vooral wat de vorm was van de zinnen die afasiepatiënten maakten en niet waaróm ze voor die vorm kiezen als hun vermogen om zinnen te bouwen niet aangetast is. Kan ze over die laatste vraag toch iets zeggen? “Misschien is het voor deze patiënten een te grote belasting van hun taalvermogen om bijvoorbeeld een werkwoord te vervoegen. Ze vertrouwen er dan maar noodgedwongen op dat hun gesprekspartner hen wel begrijpt. En als die gesprekspartner hun een beetje nabij staat, is dat ook zo. Vooral door hun problemen met de uitspraak zijn deze mensen voor buitenstaanders moeilijk te verstaan. Maar als je het uitschrijft en er een beetje aan gewend bent, is het best te volgen. Ik heb momenten gehad dat ik over mijn materiaal gebogen zat en dacht: ‘Zo praat iedereen weleens. Wat is hier nou zo bijzonder aan?’” ●

Esterella de Roo. *Agrammatic Grammar. Functional Categories in Agrammatic Speech*. Den Haag, Holland Academic Graphics, 1999. ISBN 90 5569 093 7.

De naam van mevrouw Kleingeld is gefingeerd. De aan haar toegeschreven uitspraken zijn afkomstig van een patiënte die in het proefschrift wordt aangeduid met de initialen G.S.